

# Foaia

pentru

*Minte, Anima si Literatura.*

N<sup>o</sup>. 18.

Mercuri 16. Maiu

1862.

SAMUELIS KLEIN

HISTORIA DACO-ROMANORUM SIVE VALACHORUM.

Caput VI.

Successio Archi-Eporum in Trannia.

Theophilus secundus, postea Ecclesiae regimen suscepit. Sub hoc Archi-Eppo Tranniae Principatus ad Augustinam Domum Austriacam devolutus est, quo tempore quaestio orta est, penes cujus Religionis sequaces primaria Regni officia, et praesidia, et dignitates maneant, conclusumque est penes eam debere manere, quae plures sui sectatores numeraret. Cum vero catholici Latini Ritus numero paucissimi essent, Imperator Leopoldus per Archi-Eppum Strigoniensem Leopoldum Kollonich, et medio ejusdem Jesuitae Stephani Baranyi, ac Regii Thesaurarii Comitiss Stephani Apor, cum Theophilo Archi-Eppo de unione Tranno-Valachicae Ecclesiae tractare coepit, ut et Valachi in numerum catholicorum assumerentur, sicque catholici acatholicis numero superiores essent. Promittebat Valachis Imperator libertates omnes, quas catholici habebant, omnesque favores quos catholici Latini experientur, ex aequo Valachos quoque experturos, nec amplius pro toleratis habendos. Placuit hoc Archi-Eppo Theophilo, et illico hoc negotium Ecclesiae suae proposuit, et ad unionem cum Romana Ecclesia clerum Tranno-Valachicum hortatur amplectendam. Clerus, utpote gravatus servitute, ubi audivit promitti sibi auream libertatem, libenter in Archi-Eppi sententiam ivit, sed de his sequentibus aliquot capitibus referam. Ceterum Theophilus morte praeventus absolvere haud ex integro unionis negotium potuit, etenim anno 1696 mense Julio e vivis excessit. Cui successit:

Athanasius primus, anno 1698 electus, ac Bucuresti in Valachia altero anno consecratus, anno 1700 pretiosis Ecclesiasticis apparamentis, et quibusdam possessionibus in Valachia a Principe Constantino Brancovan provisus Albam-Juliam in Tranniam ad Cathedram Archi-Eppalem rediit, ubi unionem cum Romana Ecclesia perfecit. Anno 1701 ab Imperatore Leopoldo collationales accepit, et per Regium Thesaurarium installatus est Albae-Juliae.

Tempore hujus Archi-Eppi tumultus Kurutzonum ditorum, hominum rebellium, factus est, quo tempore quidam Michael Circa nomine, partes Curutzonum sequens, sine ullo caractere Eppali, utpote a nemine consecratus, se pro Eppo venditabat ac aliquos in Sacerdotes sacrilege ordinare praesumpsit; nihilominus restituta pace illi qui per hunc Pseudo-Eppum promoti erant, per verum Eppum reordinati sunt.

Sub regimine hujus Archi-Eppi Carolus Imperator residentiam Archi-Eppalem destruxit, ob impedimentum, quod ponebat novae aedificandae arci, atque in recompensationem fundum alium vulgo la Majori, ubi nunc est Monasterium ab Eppo Petro Paulo Aron aedificatum, insuper tredecem Rhiflorenorum millia dedit, qua pecunia alia residentia erigeretur. Ast nec medietas hujus summae iusumpta est aedificio, etenim quidam Istvanovits typographiae Archi-Eppalis Praefectus in suum usum et luxum convertit et consumpsit, pecunia vero illa non nisi Templum absque atrio, in quo mulieres solent manere (exstructum est.) Post fata hujus Archi-Eppi Imperator Carolus Albam-Juliam ob novum quod e fundamentis fortalicium erexit, Albam-Carolinam denominavit, qua occasione templum cathedrale Calvinistis ereptum, Latini Ritus Eppo restituit. Cum autem pauci essent Catholici Latini Ritus, Valachicus Clerus processionem instituit, ac in templum Eppum Latinum introduxit, in qua solemnitate

ad magnam aram sacrum cantatum Valachicum celebravit Petrus Papp de Dalya districtus Dalyensis Archi-Diaconus, et cleri notarius. (Erat cleri notarius prima post Eppum persona juxta praxim et consuetudinem Calvinistici cleri in Trannia observatam). Hanc solemnitatem Valachi Baptismum arcis vocarunt, eo quod ab illo tempore Carolina nuncupetur.

(Va urmá.)

## STATUTELE

reuniunii romanesci de leptura in Cernauti.

(Vedi si Gazeta Nr. 38.)

Scopulu reuniunei.

§ 1. Reuniunea romana de leptura are se fia unu centru de adunare pentru barbati, carii vreu se se faca cunoscuti cu progresele din limb'a si literatur'a romana. Ea va sierbi nu numai unei lepture amesurate in aceasta privintia, de scripte periodice, de gazete si mai alesu de carti, ci anca si unei conversatiuni taiatórie in dereptiunea scientiale.

§ 2. Sa'la de cetitu va avé astfelu de gazete si carti in limba romana si chiaru si in alte limbe, care se voru aretá corespundietórie scopului reuniunei romane de leptura.

§ 3. Localitatile reuniunii romane de leptura sunt in tóta diu'a deschise medulariloru precumu si óspetiloru introdusi de unu medulariu ordinariu alu ei. Despre medularii ordinari ai reuniunei.

§ 4. Fia-care barbatu cultu nepatatu fara diferintia de nationalitate, inse afara de junimea studiósá, póte se fia medulariu ordinariu alu reuniunei romane de leptura.

Primirea de medulari noi compete comitetuluiu privigietorulu alu reuniunei, caruia au se i-se propuna de primitu dupa nume si stare prin unu medulariu.

§ 5. Toti membrii reuniunii romane de leptura au aceleasi drituri si datorintie.

§ 6. Reuniunea romana de leptura sta din medularii ordenari in scrisi, a carora totime posiede proprietatea averii reuniunei si este indatorita se implinésca obligatiunile incheieate de scoietate.

§ 7. Fia-care membru se indatoresee prin intratulu seu pentru unu anu de dile si este retienutu la observatiunea statuteloru.

§ 8. Fia-care medulariu platesce reuniunii suma anualá care este fipta acuma la doispredece fiorini v. a. inainte, adeca in rate lunarie, trilunarie, se-

mestrale ori si pe totu anulu de odata. Reintórcerea acestei sume n'are se se intemple nici candu.

§ 9. Neci unu medulariu nu póte fi cunstrinsu la o plata preste sum'a reuniunii, care se defige in adunanti'a generale din urma in fia-care anu pentru celu urmatoriu.

§ 10. Fia-care medulariu cerendu va capetá unu biletu de primintia si unu esemplariu de statute. Pe lunga acésta are fia-care medulariu se se inscrie cu man'a sa in cartea medulariloru cá dovada, ca a luat asuprasi obligatiunile amesurate statuteloru.

§ 11. De nu voiesce unu medulariu se iee mai multu parte la reuniune, trebuie se-si arete acésta atientire celu tardiu cu o luna nainte de decursulu anului scrisoresce séu guralu comitetului, pentru-ca dupe decurgerea acestui tempu de renuntiata remane fia-care medulariu indatoritu dupa statute si pentru totu anulu urmatoriu.

§ 12. Déca unu medulariu vatema statutele reuniunii séu déca curma elu linisceá scoietatii in localitatile reuniunii prin vatematiaunea altoru medulari, precum si din alte temeie ponderóse, se póte eschide din reuniune sub precautiile ormatórie mai departe.

§ 13. Sumele pentru reuniune se voru plati unui medulariu pusu de comitetulu ei si se voru cuitá de densulu.

Remasitie, ce restau ne implinite mai multu decatu doue lune de dile se voru cere scrisoresce.

Despre medularii straordenari séu óspeti.

§ 14. Strainii, carii nu sunt medulari ordenari potu cercetá cá óspeti, asemene medulariloru ordenari, localitatile reuniunii si a se folosi de densele, déca sunt introdusi de unu medulariu ordenariu. Atari óspeti potu cercetá reuniunea romana de leptura prin optu dile fara plata, prin unu tempu mai indelungatu, inse numai platindu sum'a de unu medulariu ordenariu, pentru care plata chizesiuesce medulariulu reuniunii celu ce introduce pe óspe.

Introducatoriulu are de infaçisiatu pe óspele unui medulariu alu comitetului; óspele se inscrie cu man'a sa dupa nume si stare in cartea renniuniloru si introducatoriulu se iscalesce in rubric'a de alaturea. Ospetii nu iau parte la deregatiunea reuniunii, sunt inse obligati se observeze statutele.

Despre deregatiunea trebeloru reuniunii.

§ 15. Trebele reuniunii se voru griji parte de adunanti'a generale a medulariloru ordenari insi-si,

parte de nisce puçini alesi spre aceasta, ce se voru numi comitetu.

Despre adunanti'a generala.

§ 16. La adunanti'a generale ce se va conchiama de comitetu prin invitatiuni scrisoresci catra toti medularii celu puçinu o data in anu, afara de acèsta inse numai in casuri intetitorie, au numai medularii ordenari votu; acestia trebuie se vina in persona la votare; medularii neveniti se voru privi cá invoiti cu conclusulu celoru de façia.

§ 17. De cerculu trebeloru adunantie generale se tienu :

- a) Aleginti'a presiedintelui reuniunii si a vicepresiedintelui.
- b) Aleginti'a medulariloru comitetului insarcinatu cu deregatiunea nemidiolocita a trebeloru reuniunii si a substituteloru lor.
- c) Decisiunea asupra stramutatiunii statuteloru precumu si
- d) asupra desfacerei reuniunii;
- e) esaminiatiunea si aprobatiunea socoteleloru, anuale facute de comitetu indata dupa decursulu unui anu, si bugetului pentru spele de rendu ordenarie ale anului urmatoriu.
- f) Anumitiunea sumei anuale de reuniune pentru anul urmatoriu.
- g) Incheiere de obligatiuni pentru reuniune, care ar tiene mai multu de unu anu de zile seu ar trece preste 100 fl. v. a si imputernicirea comitetului spre impleninti'a trebei aceleia.
- h) Decisiunea asupra stramutatiunii localului reuniunii.
- i) Decisiunea asupra eschiderii unui medulariu, deca nu s'au pututu uni toti medularii comitetului intregu.
- k) Decisiunea aceloru intrebari, care le-a aflatu comitetulu de bine se le supnie adunantie generale, de si stau ele in cerculu lucrarii lor.
- l) Decisiunea asupra neindestulariloru cu comitetulu, cari se potu aduce inainte la adunanti'a generale guralu seu scrisoresce iscalite cu numele adeveratu alu unui medulariu.

§ 18. Spre esaminiatiunea socoteleloru anuale va alege adunarea generale unu comitetu deosebitu statatoriu celu puçinu din cinci persone, carora li-se voru infacisia tote cartile socoteleloru si care comitetu va ave de reportatu adunantie generale asupra aprobatiunii socoteleloru anuale.

Si in decursulu anului pote fia-care medulariu

vede ori si candu in cartile socoteleloru la vestieriulu reuniunii.

§ 19. Cuventulu la adunanti'a generale din partea comitetului Pa tiene presiedintele seu vicepresiedintele.

§ 20. Decisiunile la adunanti'a generale se facu prin majoritatea referitiva de voturi a medulariloru. Candu ar fi inse vorba despre desfacerea reuniunii seu despre schimbatiunea statuteloru, trebuie se fia celu puçinu o treiare din toti medularii ordenari de facia la adunanti'a generale si conclusulu se pote face in acestea casuri numai prin majoritatea absoluta celu puçinu de doue treiari din voturile date. La schimbatiunea legiuita a statuteloru se cere anca aprobatiunea administratiunii politice.

§ 21. Alegintiele presiedintelui, ale vicepresiedintelui, ale medulariloru comitetului, ale substitutiloru si ale medulariloru altoru comite, la cari decide earasi majoritatea de voturi referitiva, se facu prin siedule, cari au se cuprinda numai numele de botezu si cunumele alesului si au se se puie de alegatori in persona in urn'a alegintiei; despre tote celelalte intrebari se decide prin cedere intr'o parte si alt'a.

§ 22. Despre pertraptarile fia-carii adunantie generale porta protocolulu unu medulariu alu reuniunii netienetoriu de comitetu, carele are se produca pe scurtu tienutele cuventari, proponeri si concluse, la asta din urma adaugundu si voturile foste pentru densele. Protocolulu subscrisu de comitetu va fi in localulu reuniunii spre vederea tuturor.

Despre comitetu.

§ 23. Comitetul sta din presiedintele reuniunii si din patru medulari, cari se alegu la adunanti'a generale din midioloculu medulariloru ordenari locuitori in Cernauti pe unu anu intregu si sunt reelegiveri.

§ 24. Presiedintele reuniunii presiede siedintieloru, in cari se facu conclusele prin majoritatea voturiloru, si decide la egalitatea voturiloru prin votulu seu. In nefiintia de façia a presiedinteloi presiede vicepresiedintele.

§ 25. Ingrijitiunea negotieloru si trebeloru reuniunii, incatu nu sunt ele retienute adunantie generale, face cerculu lucrarii comitetului. Comitetul este organulu represeatatoriu alu reuniunii, pe care o infiintadia in afara, in acareia nume incheie elu dara generalu si specialu contrapte pentru cari-i trebuiece

comitetului aprobatiunea premergătoră a adunatiei generale. Comitetulu îngrijesce aministratiunea curinte si intrebuintiarea averii si are de privilegiatu asupra pastrarii averii societatii si asupra observatiunii statuteloru.

§ 26. Spese extraordinarie neprelimate in bugetu se potu face de comitetu numai pena la sum'a de 25 fl. v. a.

§ 27. Tóte iscaliturile in numele reuniunii, cá se aiba valóre, trebuie se fia facute de presiedinte séu in nefiinti'a s'a de fačia de vicepresiedinte si de unu medulariu alu comitetului. Contraptele se iscalescu de toti medularii comitetului.

§ 28. Medularii comitetului au se aléga intre sine, cine are se se ocupe cu intrebuintiarea vestieriei si cu derigatiunea renduielei leuntrice a localitatiloru reuniunii si cu privighierea asupra sierbitorimei. Primintia si depártarea sierbitorimii cumpete comitetului intregu.

§ 29. Déca se multiescu in decursulu anului unii medulari ai comitetului, se reintregesce elu atunci prin substitutii comitetului, si acésta se face cunoscutu prin afisiu in localulu reuniunii.

§ 30. Candu s'ar desface reuniunea romana de leptura, atunci averea ei se va consanti dupa stergerea deplina a detoriiloru in urma conclusului unei siedintie generale unni scopu binefacatoriu.

## ADRES'A

catra Escelenti'a si Preasantia Sa Domnulu Episcopu alu Bucovinei

Eugeniu Hacmanu

memburu casei de susu a senatului imperialu, cavalieriu de ordine etc. etc. in caus'a scólei reale infiintiande in Cernautiu din fundulu religiunariu.

(Vedi si Gazeta Nr. 39 rubric'a Bucovina).

Ci mai voescu a vorbi cinci cuvinte pe intielesu, cá si pre altii se invetiú, decatu diece mii de cuvinte in limba ne'ntielesaa (straina).

Apostol. Paul. I. corint. 14, 9.

Nulla quamvis minima natio potest dileri, nisi propriis simultatibus se ipsa consumpserit.

Veget. r. m. 3, 10.

Escelenti'a Ta, preasantite Domnule Episcope!

Candu vorbesce glasulu datoriei, trebuie se taca tóte alte priviri, si nu pregetamu dara de a ne adresa catra Escelentia Ta cu respectuós'a rugaminte, cá se binevoiesci preagratiosu a ne ajuta intru implinirea aceleia.

Facund noi acésta, ne magulimu cu sperantia, ca si Escelentiei Tale 'ti va fi binevenita ocaziunea de a sustiené cu tóta autoritatea inalte-ti positioni, cu tóta caldur'a, pe care suntemu datori a o simti toti fara deosebire pentru pastrarea drepturiloru si intereseloru natiunale, o cauza atatu de santa si legitima, dupa cumu e acea, pe care vomu. avé onórea a espune.

Ne magulimu, dicemu, cu sperantia, ca Escelenti'a Ta, dela carele singuru aterna acumu deciderea acestei, si prin urmare deciderea despre propasirea séu innapoirea morala si materiala a natiunei, vei imbratiosia cu tóta amórea unui Archipastoriu acestu sacru interesu, alu carui pastrare é o datoria generala cu atatu mai neaparata, cu catu elu se afla in cea mai strinsa legatura precumu cu fericirea natiunei, totu asia cu demnitatea si inflorirea bisericeii.

Uniendu in asta impregurarea atatu de momentósa puternic'a Sa midiuocire cu starnintiele nóstre, s'ar recunosce cu multiamire intru aceasta o dovada de ingrijirea Escelentiei Tale pentru interesele cele mai sante ale patriei, s'ar recunósce ca animei archipastoresci a preasantiei Tale ei place a binecuenta si a sprijini tendintiele si ostenelele filoru, cari, credinciosi si astadi cá totudeauna causei nationale, voiescu a o feri pe aceasta si acumu de vatamarea grea, caré o amerintia.

Catu de grea si durerósa ar fi asta vatamare, lesne vei judeca Escelenti'a Ta recunoscundu impreuna cu noi, ca dela cultur'a unei natiuni aterna tóta fericirea, viitoriulu, esistinti'a ei. Cultur'a inse presupune scóle si institutiuni, in care se póte dobandi si care sunt unicele midiuóce pentru respandirea ei. Lips'a mare, simtita pan' acumu la noi in asta privire, si care au fostu caus'a principala, ca in tiér'a nóstra precumu invatiatur'a publica asia si cultur'a natiunala, cu tóte binecuentatele sale nrmari, intre care é anume si desteptarea simtiului natiunale, acestu isvoru viu si adeveratu alu tuturoru virtutiloru unui poporu, nu au luatú intinderea si desvoltarea dorita, a inceputu a se vindeca acumu incetu prin infiintiarea mai multoru scoli.

Aceasta urméz'á anume decandu, redobandindu tiéra — mai antaiu inainte de 13 ani, si apoi earasi inainte de mai bine unu anu — prin ostenelele patriotiloru si grati'a Maiestatei Sale, prea'nduratu lui imperatu autonomi'a sa, si reconstituindu-se cá deosebita, s'au mantuitu scólele nóstre in mare parte de

privigierea unei autoritati si biserici straine si s'au delaturatu dara cea mai grea impedecare a infintia-rei scóloru la noi. Totu de atunci s'au intorsu si fundulu religionaru in tíera si s'au dobanditu, pana acumu macaru atatu, ca autoritatea bisericésca are astadi unu votu, o mai mare iniuriere asupra administratiunei lui, pe care, dupa cumu bucurosu se recunósce, au si intrebuinat'o cu liberalitate in favorulu invatiaturei publice. De atunci numai, abia de diece ani incóce, s'au inmultitu scólele pe la sate, s'au indreptatu si indeplinitu cursulu preparandiei, s'au infintiatu diferite stipendii pentru invatiacei precumu si pentru candidati de profesori, s'au infintiatu in urma gimnasiulu dela Suceava, ci este chiaru acumu — dupa ce au sositu in dilele trecute invoirea dela locurile mai 'nalte — a se infintia si o scóla reala inferióra (Unter-Realschule) in Cernauti.

Infintiarea acestei este, care ne impune datori'a a desvali inaintea Escelentiei Tale cu totu respectulu unele observatiuni, ce se infatiosiedia la o mai de aprópe cercetare de sine-si fiacarui omu dreptu si nepartinitoriu, si despre care speramu dara cu siguritate, cu voru afla si la Escelenti'a Ta gratiósca si deplina aprobare, fiindu ele intemeiate precumu de o parte pe cea mai strinsa legalitate, asia din alta pe interesulu de viétia alu natiunei.

Unu timpu indelungatu au trecutú decandu, simtindu-se trebuinti'a unei astfelii scoli, de repetite ori, precumu pentru altele asia si pentru aceasta ne-amu adresatu catra Maiestate si catra ministeriu. Amu si avutu bucuri'a de a vedé unele din acele dorinti implinite, remaindu-ne a spera ca unu aprópe viitoriu ne va mai aduce si mangaierea de a vedé delaturandu-se unele grele scaderi in modulu implinirii acelorú dorinti, si atunei folosulu pentru natiune va fi si mai adevveratu, bucuria, multiamirea ei si mai ferbinte.

Avendu acumu a se infintia o noua scóla, asta reala anume, dorimu, cá ea se fia ferita de asemene scaderi, si producundu numai atunci totu folosulu binefacatoriu, pe care suntemu in dreptate alu a-steptá dela ea, se ne fia de mangaiere pentru altele.

Asta scóla se póte infintia numai prin contribuirea liberala a fundulu religionariu, carele prin urmare in fakta si in dreptu é titorulu ei.

Intretienerea ei, preliminarata dupa proiectulu de aici si determinarea ministeriala, — amandoue pe temeiulu programulu gene-

ralu pentru aste scoli — va cere pe anu aprópe de 8259 fl.\*)

Orasiulu Cernautii se dechiarase la inceputu a contribui din asta suma 1050 fl.  
si comunitatea israilteana de aici 525 fl.

cu care s'ar acoperi dara abia 1575 fl.  
prin urmare camu pe la a cincia parte ( $\frac{1}{5}$ ) a sumei trebuitóre pe anu; — totu postulu dara de mai multu de patru din cincii parti ( $\frac{4}{5}$ ) adevca 6684 fl.  
se slobodu dupa invoirea urmata cu incuviintiarea Escelentiei Tale din fundulu bisericeii nóstre.

Pe lenga aceasta a-ti mai binevoitu a incuviintia dupa programulu ministerialu pentru midiulócele de invatiatura odata pentru totudeauna 3000 fl. v. a.

Acumu mai é de observatu, ca contribuirea orasiului va lipsi sau cu totulu, sau se va reduce la o parte minima, devreme ca episcopi'a catolica din Leopoldu, oprindu catoliciloru cu totulu frecuentarea acestei scoli, fiindu ca ea va fi supusa bisericeii nóstre, ei va purta, totu dupa decisiunea ministeriala, caracteru de ortodoesa, — au cerutu totu odata, cá acea esistinta pana acumu se se sustiia si pe viitoriu anume cá scóla catolica.

Totu fundulu religionaru dara va implini din midiulócele sale si asta scadere (ce va esc'a dupa tóta probabilitatea prin retragerea s'au micisurarea contribuirii orasiului —), si dara de ajutoriu strainu va pemane póte numai sum'a ne'nsemnata de 500 fl. a israilteniloru, séu celu multu anca odata pe atata, daca cumva orasiulu totu ar voi se contribuié ceva. Ajutoriu acest'a é atatu de ne'nsemnatu incatu nu debuie si nu póte fi nici cumu hotaritoriu pentru infintiarea séu ne'nfintiarea scólei, si prin urmare nici pentru modulu organisarei ei. Suntemu

*) Lefe pentru 6 invatiatori cate	630	3780 fl.
leafa pentru unu catechetu		525 „
adausu pentru directorulu		210 „
remuneratiunea invatiatoriloru de		
limb'a ital. si frangése		300 „
leaf'a servitoriului		189 „
pentru midiulóce de invatiatura		630 „
pentru chiria casei, luminaire, incaldire		2625 „
		<hr/>
		8259 fl.

incredintiați din contra, ca de ar lipsi și cu totul, atunci fondul religios și anume Escelenti'a Ta, persistându la infintierea ei, ai voi a te determină lesne de a spori contribuirea fondului anca și până la indeplinirea acestei mici lipse.

Putem prevedea anca, ca spesele anuale chiar și pînă de la început, neapărat înse pe viitoriu vor mai crește de exemplu și pentru completarea ei și a mijloacelor de instrucțiune, s'au pentru lefele profesorilor, camu strinsu măsurate, adăuse diecenarie, pensii și parense, ca atunci totu fondul, și nu ceilalți contribuitori voru spori sacrificiile sale. De pe acum se calculă, cumu audim, de nu ar fi mai bine și cu economia a didi pe unu din locurile bisericii din orășu o casa de școală, decatu a se plăti pe totu anul o chirie scumpă, și în casul acesta earăși numai fondul religios va înainta chiria pe mai mulți ani, daruindu, cumu dicem, anca locul.

E dară vederatu, după toate cele aici arătate, ca numai singuru biserică a noastră, anume fondul ei va fi după fapta și dreptu titorulu și susținitoriulu acestei școli, și prin urmare totu meritulu și tota multămirea trebuie se se întorcă la ea.

Fiindu așa, nu ne putem îndoi, ca biserică a prin reprezentanții ei suprimi, după cumu are dreptulu și îndatorirea, va avea și deplină plecare de a face binele, pe care lu aduce patriei, și mai mare, purtându grija, că așa școală se fă și în fapta aceea, ce acele existente pînă acum sunt în mare parte numai cu numele, adevă unu institutu de învățatură națională. Amu disu ca biserică a are dreptulu de a face așa — fiindu ca ea este titorulu —, dară și îndatorirea, pentru ca, precumu é unu adevă recunoscutu de tota lumea, ca sanța biserica dreptcredințoasă au fostu purure din vechime stăpulu neclintitu și scutul puternicu a-lu romanilor, totăși de adevăratu și recunoscutu este, ca și națiunea română cu sangele și cu armele sale, cu martirii și eroii și au aparatu așa biserica de puternicii păgani, de numerosii ei dusimani.

Implinindu-se așa dorința, s'ar implini o lipsă, de care suferim spre cea mai mare durere, ba fiare ertatu a dice, spre umilirea națiunii. Cumu pînă și se numi o școală națională, cumu pînă și se bucură și se mandrească națiunea cu densă, cându limbă sa é isgonită din ea, s'au celu multu numai tolerată, mai puțin chiaru decatu ori care din cele străine? cându astei dulci și scumpe limbe parinti-

esci nu i se recunoște dreptulu și rangulu de a fi limbă a învățămîntului?

Ne uităm cu durere împregiuru și aici în țeară noastră, pe pământul străbunilor, nu aflăm o singură școală de cele mai superioare — scotiendu doar (?) numai institutul teologicu — în care s'ar propune învățatură în limbă națională. Luandu-i astfelu totă posibilitatea dezvoltării, é o amară ironia din partea celor, cari ne întimpină cu răspunsulu: ca limba ne fiindu nedezvoltată nu pînă și organu și mijlocu de învățatură, asta întimpinare, foarte n'ntemeiată, cumu vomu arăta, ar' cam aduce aminte de omulu, carele doria se înțe fara de a intra în apă. Scotiendu-se limbă din școală și se ia în adevăru posibilitatea dezvoltării, și se ia pînă de a urmă progresulu științelor, artelor și a literaturii, se împedecă dară cu adinsu și în tipu inadusitoriu propășirea întielesnala, cultură originară și adevărată a națiunii. Dreptu aceea dară devreme, ca nici istoria nu ne arată unu popor, a carui cultură s'ar fi făcutu în limba străină, totă cultură ori carei națiuni au fostu și este nedepartată de cea a limbii sale, și au fostu privită asta din urma de condițiunea existenței, de suferințulu ei, așa anume și la străbunii nostri, de cari se știe ce au disu unu istoricu: ca mai multu se luptau și și versau sangele pentru nevătamarea limbii decatu a vieții (— — — „inter barbaros obruti Romanam tandem linquam redolere videntur, et ne eam deserant ita reluctantur, ut non tantum pro vitae quantum pro linguae incolumitate certasse videantur. Bonf. r. hgr. decads. III. lib. 9); totdeauna dară și anume în timpul de față s'au recunoscutu de cei mai mari binefăcători ai lumii acei, cari au sporitu cultură popoarelor, le-au înlesnit dară dezvoltarea națională, cari le-au recunoscutu și respectatu dreptulu datu de la însuși Dumnezeu făcărui națiuni la crearea ei, de a se lumina, a se desvolta după propriulu său caracteru și propria și ființă, prin mijloculu și întrebuintarea propriei sale limbi.

Nici odată nu s'au recunoscutu acestu mare adevăru, așa necesitate neapărată mai bine și mai lemuritu decatu în dilele noastre, și eată de ce anume și la noi în Austriă toate popoarele binecuvantează numele preagratosulu nostru Imperatu carele în amorea sa de dreptate și nalta-i întieptiune chiaru de la suirea pe tronul au proclamatu: egală îndreptare a popoarelor împărăției sale. Că urmare firăscă a acestei dechiarățiunii esi la a. 1851 patentulu im-

peratescu, carele recunoscundu egalitatea bisericelor, concede fiecărei din aceste administrații autonome a intereselor, averii, fundațiilor și tuturor institutelor sale de cult, binefacere și de învățare (— „Wir erklären jedoch durch gegenwärtiges Patent ausdrücklich, dass Wir jede in den Eingangserwähnten Kronländern gesetzlich anerkannte Kirche und Religionsgesellschaft in dem Rechte der gemeinsamen öffentlichen Religionsübung, dann in der selbstständigen Verwaltung ihrer Angelegenheiten, ferner im Besitze und Genusse der für ihre Cultus-Unterrichts- und Wohlthätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und Fonde erhalten und schützen wollen, wobei dieselben den allgemeinen Staatsgesetzen unterworfen bleiben.“ 31. Dezember 1851). De atunci încôce adese ori, mai ales în anii din urma Maiestatea Sa a confirmat și a consăntit cu declarații espre, făcute din înaltă marea tronului, acelu principu mare și mântuitoriu, carele va remăne purure unu actu de gloria, unu monumentu alu amôrei sale de dreptate.

(Va urma.)

## ISTORIA ARDEALULUI în 1848—49

de K ó v á r i L á s z l o.

Si dreptulu istoricu alu romanilor.

(Capetu din Nr. 16.)

La pagina 113 D. K. L. crede: a) ca poporul romanu a avutu propensiune spre comunismu; b) ca preotii romani diceau poporului: ca tôte sunt libere, ca-ci Ddiu dôrme în 3 luni, și ca poporul romanu asia a lucratu în a. 1848, că cumu ar' fi crediutu, ca Ddiu dorme în 3 luni.

Tôte acestea asertiuni sunt necalite, ridicolose, false, basate pe calumniile, care le evomieau și în 1848 despre romani unii dintre inimizii, care calumnii nu se potu aplică la romani: a) pentru ca romanii cea mări mare parte nece ca a avutu cunoscintia despre teori'a comunismului, b) ca-ci romautilu mare parte că economu de pamentu în 1848 a voit garantarea dreptului de proprietate separat, și n'a fostu plecatu spre comunismu; c) ca-ci preotii romani n'au predicatu poporului absurditati, cumu crede D. K. L. despre preotimea romana, care cu medie întiepte în 1848, 1849 a condusu poporul romanu pe calea dreptatii la portu siguru cu multiamirea pré bunului nostru imperatu, și a altoru bine simtitoru, cari absurditatile, ce le vorbeau unii nesocotiti din gluma,

ori pôte și din cugetu reu, și care numai la babele cele superstitiose, usioru creditorie, poteau se aiba locu, nu le atrebuiea preutimei romane și poporului romanu, care și în 1848—49 prin fapte legali laudaveri a datu documente vii despre maturitatea lui și sa facutu demnu de respectu imperatescu: onôrea romanului.

Totu la pag. 113 scrie D. K. L. ca romanulu a fostu neaptu în campulu bataliei;

În contra acestei asertiuni false vorbescu următoarele: anume a) invingerile, care leau facutu romanii tierani, și cele done legiuni romane limitane asupra unguriloru, pe carii romanii pușinu ajutati de altii iau desarmatu și iau adusu, se alerge la ajutoriulu (lui Bem) din Ungari'a; b) eroismulu romaniloru munteni și acelora lalti romani retrasi în munții apuseni ai Ardealului, carii în mai multe renduri au batutu pe unguri, și sau aparatu cu gloria, ne invinsi în contra unguriloru și atunci anca, candu armat'a imperatesca s'a fostu trasu în Romania; c) marturisirea mai multoru neromani, carii au recunoscutu, că romanulu în campulu bataliei nu e fricosu, între altii capitaniulu dela magiari Gabányi, care scrie: ca romanii munteni nu sunt fricosi, ca mai bine tienu aceia foculu decatu militarii (vedi opu: Die Romänen der österreichischen Monarchie: fasc. 2 pag. 210 în Viena 1850 tiparitu), care tôte de o parte refrangu asertiunea D. K. L. și rusinédia pe aceia, carii în cunoscintia lor cea retacita în 1848 cu superbia diceau: ca cu cativa secui pe romani i poti scôte din tiéra, și mai alesu demintiescu pe Cosiutu, care în foia lui scria: ca românii din Ardealu sunt că animalele, și cai poti prinde în jugu; iara de alta parte ne convingu, cumca romanii în 1848/9 prin fapte au documentatu acea virtute martiala romana, cu care romanii în campulu panei, în valea Hatzegului s'au batutu în contra turciloru în evulu mediu, și cu care virtute în bataia turci'a a escelatu prim'a, și ado'a legiune limitanea romana, despre care novelele Vieneze din 1789 13. Nov. au scrisu în urmatoriulu modu: Dummodo regimen pedestre Limitaneo — Valachicum Transilvaniae occasionem mancisceretur plena bellicae suae fortitudinis specimina exhibendi, usque receptum hujus regiminis symbolum: Virtus romana rediviva, in hac natione verum, et indubium comperiremus. (Poemation de 20 legione Valach. 1830 pag. 58) După tôte aceste în urma adaugu, cumca D. K. L. în istori'a sa parte retace pradile, și crimele cele multe, ce sau facutu

in 1848 din partea rebelilor, parte da forma legala, eara despre romani scrie nunumai cele adeverate, ci si multe false; pradile si crimele cele particaliari le atribue poporului romanu, si inferandu in multe locuri cu calumnii intieliginti'a romana: Preotimea comitetu, prefectii, tribunii romaniloru, simnoréz'a faptele cele legale crescine, si umane ale romaniloru. Astfeliu lucrandu in istori'a sa D. K. L. se da pe fačia, cumca nu e sinceru in espunerea lucrurilor istorice, si ca Dsa e propagatoru de erori, si deodata ne face se dicemu cu parere de reu, ca ar' fi cu multu mai bine, cá Dsa se deie o alta editiune a istoriei aniloru 1848—49, emendata si curata de atatea macule, eara editiunea de acumu a istoriei aniloru 1848—49, se o lasa (sfarnariloru, negutiatoriloru, spre a vinde piperiu, tamaia si alte cele cu ea) eternei peritiuni.

Hatiegu, 12. Aprile 1682. Gavriile P., vicariu.

## ISTORIA ITALIANILORU

de Cesare Cantu.

### Cartea IX.

Capu XCVIII. Morali. Divertimente. Spectacle.

Capu XCIX. Artile formóse.

Capu C. Limb'a italiana.

Capu CI. Literati italiani. Inceputulu poesiei italiene pana la Dante.

Capu CII. Ingerintia francese. Vespererele siciliane, si belulu care urma dintr'acestea.

Capu CIII. Bonifaciu VIII. Dante omu politicu, si istoricu.

### Cartea X.

Capu CIV. Istoricii din medievu.

Capu CV. Descalecarea lui Enricu VII.

Capu CVI. Robertu de Neapoli Uguccione. Castruccio. Ludovicu de Bavaria. Joanne de Lussumburgu.

Capu CVII. Tiranii. Fii lui Mateiu Visconti. Scalligerii. Casa de Savoia.

Capu CVIII. Companiele de aventurari.

Capu CIX. Crescerea Florentiei. Ducele de Atena Mórtea négra. Petrarca si Boccaccio.

Capu CX. Roma fóra papi. Nicola de Rienzi.

Capu CXI. Carlu IV. Cardinariulu Albonzon. Condotierii italiani. Armele de focu.

Capu CXII. Joanne Galeaccio Visconti si certile lui cu Toscana. Milanesele inaltiatu la ducatu.

Capu CXIII. Venetia si Genua. Belulu de la Chioggia. Venetia cresce. Genua descesce.

Capu CXIV. Joanna I. de Neapoli si Ludovicu de Ungaria. Ladislau. Joanna. Aragonessii in Sicilia.

Capu CXV. Ultimulu Visconti. Elvetii. Carmagnola. Piccinino. Sforza.

Capu CXVI. Republica ambrosiana. Venetia conqueritória. Francesco Sforza. Foscarii.

## OSTASIULU.

La fontana mandr'a plange,  
Plange dorulu ce o strapunge.

— Numai plange, copilitia,  
Ci da Neichi t'o guritia,  
Ca sunt mandru flacaiasiul

Ca-ci guriti'a, ce se 'mbata  
De o patima 'nfocata,  
E pecatu se vestejésca  
Inimiór'a vitéjésca,  
Angerele dragalasiu!

Numai plange, mandrulitia,  
Numai plange dragulitia,  
Ca-ci me ducu la batalia  
Se scapu tiér'a de robia,  
Ca sunt voinicelu romanu.

De-oiu muri chiaru, tu nu plange,  
Dar se plangi cu plansu de sange,  
Cu durere ne 'impacata,  
Tier'a de n'o fi scapata  
De dusimanulu reu paganu.

Audi! trambiti'a resuna!  
Fratiorii mei s'aduna.  
Remai, draga, sanatósa...  
Tiér'a mea cea durerósa  
Dela sinu'ti m'a chiamatu!

Rev. C.

H. Grandea.